

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА СТУДИЈА БЕЗБЕДНОСТИ

УЛОГА ЦИВИЛНЕ АВИЈАЦИЈЕ У СИСТЕМУ
НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:
Проф. др Зоран Драгишић
Редовни професор

Студент:
Милана Смиљковић
22/21

Београд, 2025.

САДРЖАЈ

1. Увод	4
2. Цивилна авијација у Стратегији националне безбедности Републике Србије.....	6
2.1. Цивилна авијација у стратешким документима Републике Србије.....	7
2.2. Улога цивилног ваздухопловства у систему националне безбедности и одбране	9
2.3. Повезаност цивилне авијације са другим подсистемима безбедности	10
3. Цивилна авијација као стратешки ресурс националне безбедности	12
3.1. Цивилна авијација као део критичне инфраструктуре Републике Србије	12
3.2. Геополитички значај и економско-политичка улога цивилне авијације	14
4. Функционална улога цивилне авијације у националном систему безбедности	17
4.1. Улога у кризним и ванредним ситуацијама	17
4.2. Хуманитарни и медицински транспорт	19
4.3. Цивилно-војна сарадња и допринос одбрани	20
5. Институционална и међународна сарадња у области цивилне авијације	22
5.1. Кординација државних органа у Републици Србији.....	23
5.2. Међународне обавезе и стандарди (ICAO, EUROCONTROL, EASA)	24
5.3. Регионална и билатерална сарадња.....	25
6. Закључак	27
Литература	29

1. Увод

Цивилна авијација представља један од најважнијих сегмената савременог друштва, јер њен развој утиче на привреду, технолошки напредак, комуникације и безбедност држава (Драгишић, 2019; Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 94/2019). Савремени ваздушни саобраћај омогућава ефикасно повезивање људи и робе на глобалном нивоу, али истовремено носи и бројне ризике који могу утицати на стабилност држава. Због тога се „цивилна авијација све више посматра као елемент критичне инфраструктуре који има велики значај у систему националне безбедности“ (Стратегија одбране Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 94/2019, стр. 7).

У Републици Србији цивилно ваздухопловство има дугу традицију и представља један од стубова саобраћајног система државе. Његов развој прати модернизација инфраструктуре, унапређење техничке опреме и усклађивање са међународним стандардима (Закон о ваздушном саобраћају, „Службени гласник РС“, бр. 73/2010, 57/2011, 93/2012, 45/2015, 66/2015, 83/2018, 9/2020). Србија активно учествује у раду међународних организација као што су ICAO, EASA и EUROCONTROL, што доприноси развоју безбедног и ефикасног ваздушног простора (ICAO, 2022; EASA, 2023; EUROCONTROL, 2022).

Цивилна авијација, осим економског, има и изражен друштвени и безбедносни значај. У условима ванредних ситуација и природних катастрофа она омогућава брзо реаговање, доставу помоћи и евакуацију становништва (Закон о ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС“, бр. 111/2009, 92/2011, 93/2012, 104/2016; МУП РС, 2021; UNDRR, 2020). Стратегија националне безбедности Републике Србије наглашава значај развоја система заштите

ваздушног простора и континуирано унапређење контроле летења у сарадњи са међународним партнерима (Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 94/2019; Стратегија одбране Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 94/2019; ICAO, 2022; EASA, 2023).

Геостратешки положај Србије чини да велики број међународних летова прелази њен ваздушни простор, што захтева висок ниво ефикасности и безбедности, али уједно доноси и економску корист кроз наплату прелета и развој аеродромске инфраструктуре (EUROCONTROL, 2022; DCV, 2023). Осим тога, ваздухопловне јединице и цивилни оператери имају важну улогу у хуманитарним и медицинским мисијама, као и у мисијама спасавања (Доктрина ваздухопловства Војске Србије, Министарство одбране Републике Србије, 2016; МУП РС, 2021).

Циљ овог рада је да прикаже улогу цивилне авијације у систему националне безбедности Републике Србије, као и начин на који државне институције и међународни партнери сарађују у очувању безбедности ваздушног простора. У раду ће бити анализирани релевантни закони, стратешка документа и извештаји надлежних институција (Закон о ваздушном саобраћају, „Службени гласник РС“, бр. 73/2010; Закон о ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС“, бр. 111/2009; Доктрина ваздухопловства Војске Србије, Министарство одбране Републике Србије, 2016; DCV, 2023), као и релевантна научна литература (Драгишић, 2019). На тај начин рад сагледава цивилно ваздухопловство као технички и безбедносни систем који доприноси стабилности државе и заштити националних интереса (Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 94/2019).

2. Цивилна авијација у Стратегији националне безбедности Републике Србије

Цивилна авијација представља један од најзначајнијих сегмената националног система безбедности сваке савремене државе. У случају Републике Србије, њен значај је јасно препознат у свим кључним државним и стратешким документима који дефинишу безбедносну и одбрамбену политику. То су пре свега Стратегија националне безбедности Републике Србије („Службени гласник РС“, бр. 94/2019) и Стратегија одбране Републике Србије („Службени гласник РС“, бр. 94/2019). Поред ових докумената, област цивилне авијације уређена је и низом законских и подзаконских аката, међу којима посебно место заузимају Закон о ваздушном саобраћају („Службени гласник РС“, бр. 73/2010, 57/2011, 93/2012, 45/2015, 66/2015, 83/2018, 9/2020) и Закон о ванредним ситуацијама („Службени гласник РС“, бр. 111/2009, 92/2011, 93/2012, 104/2016). Поред њих, важни су и доктринарни и плански документи, као што су Доктрина ваздухопловства Војске Србије (Министарство одбране Републике Србије, Београд, 2016) и Програм развоја система заштите и спасавања у Републици Србији 2021–2030 (Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2021).

Из наведеног произилази да је цивилна авијација у Србији интегрисани део државног безбедносног система. Због тога је прво поглавље овог рада посвећено месту и улози цивилне авијације у стратешком и нормативном оквиру Републике Србије.

Ово поглавље обухвата три целине:

1. анализу начина на који је цивилна авијација дефинисана у најзначајнијим документима – стратегијама, законима и подзаконским актима,

2. приказ улоге цивилног ваздухопловства у систему националне безбедности и одбране,
3. и објашњење повезаности цивилне авијације са осталим подсистемима безбедности.

Циљ поглавља је да се покаже да цивилна авијација није само технички или привредни подсистем, већ интегрисани део државног механизма који директно утиче на безбедност грађана, стабилност институција и међународни положај Републике Србије (Драгишић, Систем националне безбедности Републике Србије, 2019).

2.1. Цивилна авијација у стратешким документима Републике Србије

„Безбедност саобраћајних система, укључујући и ваздушни, представља један од приоритета државне политике" (Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 94/2019, стр. 6). Према Стратегији националне безбедности Републике Србије цивилна авијација је означена као важан део критичне инфраструктуре који мора бити заштићен од различитих ризика – техничких кварова, људских грешака, терористичких и сајбер-претњи. Истиче се и значај заштите ваздушног простора, развоја система контроле летења и сарадње са међународним организацијама као што су International Civil Aviation Organization (ICAO), European Union Aviation Safety Agency (EASA) и EUROCONTROL, како би се унапредили стандарди и безбедносна култура у области ваздушног саобраћаја.

„Ваздушни простор је један од основних елемената територијалног интегритета државе, а контрола тог простора предуслов је очувања суверенитета и заштите грађана" (Стратегија одбране Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 94/2019, стр. 5). Према Стратегији одбране Републике Србије се истиче да се цивилно ваздухопловство у мирнодопским условима користи за економске и

транспортне сврхе, али да у ванредним околностима може имати посебну функцију у подршци систему одбране – од употребе цивилних летелица и аеродрома до стављања ваздухопловних капацитета на располагање државним органима у случају кризе или ратне опасности.

Један од најважнијих законских основа јесте Закон о ваздушном саобраћају („Службени гласник РС“, бр. 73/2010, 57/2011, 93/2012, 45/2015, 66/2015, 83/2018, 9/2020). Њиме се уређују питања безбедности летења, надзор над ваздушним простором и услови за рад аеродрома и авио-компанија. Надлежни државни орган за примену овог закона је Директорат цивилног ваздухопловства Републике Србије (DCV), који спроводи контролу, издаје дозволе и примењује стандарде у складу са прописима ICAO и EASA (Годишњи извештај о безбедности ваздушног саобраћаја у Републици Србији, DCV, 2023).

Поред тога, Закон о ванредним ситуацијама („Службени гласник РС“, бр. 111/2009, 92/2011, 93/2012, 104/2016) препознаје ваздушни транспорт као један од кључних ресурса у кризним условима. У документу се наводи да се цивилна авијација користи за достављање хуманитарне помоћи, евакуацију становништва, медицински транспорт и спасилачке операције (UNDRR, Country Profile: Serbia – Disaster Risk Reduction Overview, Geneva, 2020).

Према Доктрини ваздухопловства Војске Србије (Министарство одбране Републике Србије, Београд, 2016), потребна је координација између војног и цивилног ваздухопловства ради ефикасног коришћења ваздушног простора и заједничког реаговања у ситуацијама угрожености. Слично томе, Програм развоја система заштите и спасавања у Републици Србији 2021–2030 (Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2021) наглашава значај развоја цивилне авијације као средства за брже и ефикасније реаговање у случају катастрофа, пожара и других ванредних догађаја.

2.2. Улога цивилног ваздухопловства у систему националне безбедности и одбране

Цивилно ваздухопловство у Србији има више функција у оквиру система безбедности и одбране. Прва и најважнија односи се на обезбеђивање сигурности ваздушног простора, што подразумева да сви летови морају бити под надзором државних органа. Контрола ваздушног простора представља један од основних услова за заштиту територијалног интегритета и критичне инфраструктуре државе (Драгишић, 2019; Матић, 2017).

Друга функција односи се на подршку систему одбране у случају кризе или ратне опасности. Тада цивилна авијација може бити укључена у превоз војног и медицинског особља, опреме и хуманитарне помоћи, што потврђује да је реч о систему који има и одбрамбену вредност (Влада Републике Србије, Стратегија одбране РС, 2019).

Трећа функција је учешће у спасилачким и медицинским мисијама. У Србији се медицински ваздушни транспорт углавном спроводи хеликоптерима Министарства унутрашњих послова и Министарства одбране, који се користе за хитне евакуације пацијената, транспорт органа, лекова и медицинске опреме (Закон о ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС“, бр. 111/2009).

Четврта функција односи се на развој међународне сарадње у области безбедности ваздушног саобраћаја. Србија је активна у оквиру International Civil Aviation Organization (ICAO) (Safety Report 2022, Montreal, 2022), EUROCONTROL-a (Annual Safety Report 2021, Brussels, 2021) и EASA-e (European Aviation Safety Review 2023, Cologne, 2023). Сарадња са овим организацијама доприноси унапређењу процедура, едукацији пилота и техничког особља и примени највиших стандарда безбедности. Такође, у складу са EU Aviation Security Strategy

(European Commission, Brussels, 2020), државе партнери Европске уније, укључујући Србију, усмеравају сарадњу ка јачању културе безбедности, заштити критичне инфраструктуре и стандардизацији процедура у цивилном ваздухопловству.

2.3. Повезаност цивилне авијације са другим подсистемима безбедности

Систем националне безбедности Републике Србије састоји се од више подсистема – војног, полицијског, обавештајног, здравственог, енергетског и других – који делују у оквиру јединствене државне стратегије безбедности (Драгишић, 2019; Ђурић, 2016). Цивилна авијација је у функционалној и институционалној вези са свима њима, јер својим деловањем доприноси стабилности и ефикасности целокупног система безбедности.

Са војним подсистемом сарађује у надзору и заштити ваздушног простора, нарочито у ванредним ситуацијама када је потребна координација војних и цивилних органа контроле летења. Та сарадња омогућава благовремену размену података, идентификацију летелица и спречавање инцидената у ваздушном простору (Матић, Организација и функционисање система безбедности РС, 2017).

Са полицијским подсистемом цивилна авијација сарађује у области контроле летова, провере путних докумената, обезбеђења аеродрома и спречавања кријумчарења и тероризма, што је посебно значајно у контексту борбе против прекограничног криминала и заштите критичне инфраструктуре (Матић, 2017; Драгишић, 2019).

Са обавештајно-безбедносним подсистемом постоји сарадња у размени података од значаја за спречавање претњи по државу, као што су сумњиви летови, незаконити упади у ваздушни простор и сајбер-напади усмерени на системе контроле летења.

Цивилна авијација је такође повезана са здравственим подсистемом, јер у случају елементарних непогода, несрећа или епидемија учествује у медицинским транспортима и хуманитарним акцијама (Министарство унутрашњих послова РС, Програм развоја система заштите и спасавања 2021–2030, 2021).

На европском нивоу, ова интегрисаност цивилне авијације са осталим подсистемима развија се у складу са принципима European Plan for Aviation Safety 2022–2026 (EASA, 2022). Србија, као држава која настоји да усклади своје прописе са европским стандардима, спроводи мере интегрисане безбедности у складу са овим документом, са циљем јачања безбедносне културе, заштите критичне инфраструктуре и стандардизације процедура у цивилном ваздухопловству.

3. Цивилна авијација као стратешки ресурс националне безбедности

Цивилна авијација представља један од кључних стубова савремене државе и има изузетно важну улогу у очувању националне безбедности. Она омогућава ефикасно повезивање људи, робе и информација, али истовремено представља и сложен систем који захтева константну заштиту, унапређење и контролу. Њен значај превазилази оквире транспорта, јер је неодвојиво повезана са економским развојем, спољном политиком и системом одбране сваке државе (Драгишић, 2019; Петровић, 2014).

У Републици Србији цивилна авијација има посебан стратешки значај, будући да доприноси националној и међународној повезаности, развоју привреде и стабилности државног система. Без добро организованог ваздушног саобраћаја тешко је замислити функционалан систем комуникација, туризма и брзу реакцију у кризним ситуацијама, што потврђује њену улогу у очувању укупне безбедности земље (Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2019).

3.1. *Цивилна авијација као део критичне инфраструктуре Републике Србије*

„Критична инфраструктура представља систем ресурса, објеката и мрежа који су од виталног значаја за несметано функционисање државе" (Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 94/2019, стр. 9). „Њено нарушавање или уништење може довести до озбиљних последица по економску стабилност, здравствени систем, комуникацију и безбедност друштва"(Стратегија националне безбедности Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 94/2019, стр. 9). У ту категорију убрајају се енергетски системи,

телекомуникације, водоснабдевање и саобраћај, у оквиру којег је цивилна авијација препозната као посебно осетљив сегмент (Петровић, 2014; European Commission, 2021).

Цивилна авијација у Србији обухвата више значајних аеродрома - „Никола Тесла“ у Београду, „Морава“ у Краљеву и „Константин Велики“ у Нишу, као и низ спортских и војних писта које се користе у складу са потребама државе. Ови објекти представљају кључне инфраструктурне тачке које држава мора да одржава и штити у складу са законом (DCV, 2023). Њихово функционисање директно зависи од система контроле летења, безбедносних протокола и међународних стандарда који се примењују у сарадњи са организацијама као што су ICAO (International Civil Aviation Organization) и EASA (European Union Aviation Safety Agency) (ICAO, 2021; EASA, 2023).

Директорат цивилног ваздухопловства Републике Србије (DCV) има централну улогу у надзору и заштити ваздушног простора. Он прати спровођење прописа, врши инспекцијски надзор и обезбеђује примену безбедносних мера у складу са међународним актима као што су ICAO Annex 17 и Регулатива ЕУ о цивилној авијационој безбедности (ICAO, 2022; Eurocontrol, 2022).

Посебан акценат ставља се на заштиту од терористичких претњи, саботажа и сајбер-напада на системе управљања летењем. Савремени авио-саобраћај у великој мери зависи од дигиталних технологија, па је неопходно континуирано унапређивање сајбер-безбедности и одржавање оперативне отпорности ваздухопловних система (UNDRR, 2022; NATO, 2020).

Поред људских претњи, цивилна авијација је изложена и ризицима изазваним природним непогодама. Закон о ванредним ситуацијама („Службени гласник РС“, бр. 111/2009, 92/2011, 93/2012, 104/2016) обавезује државу да предузме превентивне мере ради заштите аеродромске инфраструктуре од поплава, пожара и земљотреса. Програм „Развој система заштите и спасавања 2021–2030“

предвиђа унапређење опреме, повећање броја летелица за медицинске и спасилачке мисије, као и модернизацију комуникационих капацитета (МУП РС, 2021).

У последњој деценији Србија је интензивно улагала у модернизацију аеродрома и побољшање организације ваздушног саобраћаја. Ови процеси нису усмерени искључиво на повећање броја летова, већ пре свега на јачање отпорности критичне инфраструктуре и побољшање координације између цивилних и безбедносних институција (Republic of Serbia – Ministry of Construction, Transport and Infrastructure, 2022).

Цивилна авијација, као део критичне инфраструктуре, има двоструку функцију – она служи као средство економског и технолошког развоја, али и као елемент система који омогућава брзу реакцију у ванредним околностима. Хеликоптери и авиони који се користе у оквиру цивилне авијације често имају и хуманитарну и спасилачку улогу, што потврђује њен значај за очување националне безбедности и заштиту грађана (UNDRR, 2022; Закон о ванредним ситуацијама, 2009).

3.2. Геополитички значај и економско-политичка улога цивилне авијације

Цивилна авијација у Србији има снажан геополитички и економски карактер. Због свог положаја на раскрсници између југоисточне и централне Европе, Србија представља важан транзитни центар у међународном ваздушном саобраћају. Преко њеног ваздушног простора пролази велики број међународних линија и авио-коридора који повезују Европу са Азијом, што јој даје значајну стратешку позицију (EASA, 2023; Eurocontrol, 2022).

Контрола ваздушног простора Србије врши се преко SMATSA (Агенције за контролу летења Србије и Црне Горе), која управља једним од најоптерећенијих коридора у региону. Ова контрола има двоструку вредност – са једне стране обезбеђује безбедност ваздушног саобраћаја, а са друге представља стабилан

извор прихода кроз накнаде за прелет страних авиона (DCV, 2023). Управо та комбинација економских и безбедносних користи показује како се геополитички положај земље може искористити као инструмент државне стратегије (European Commission, 2021).

Развој цивилне авијације директно утиче на привредни раст, туризам и запошљавање. Према подацима ИКАО-а (2021), сваки уложени евро у ваздушни саобраћај враћа се кроз националну економију више пута, јер развој аеродрома и ваздушних компанија генерише нова радна места у логистици, услужним делатностима и техничком сектору. У том контексту, аеродром „Никола Тесла“ у Београду има кључну улогу као регионални транспортни центар, а његова модернизација у сарадњи са француском компанијом „VINCI Airports“ допринела је унапређењу безбедности, капацитета и угледа Србије у региону (EASA, 2023).

Поред економског, цивилна авијација има и политички значај, јер добро развијен и безбедан авио-систем представља показатељ технолошке зрелости и административне ефикасности једне државе. Развијена ваздушна инфраструктура олакшава дипломатску и војну сарадњу, као и хуманитарне и мировне мисије, што је од посебног значаја у контексту европских и глобалних интеграција (Драгишић, 2019; NATO, 2020).

На међународном плану, Србија активно сарађује са организацијама као што су ICAO, EASA, EUROCONTROL и UNDRR, а учествује и у европским програмима за унапређење ваздушне безбедности и отпорности критичне инфраструктуре (UNDRR, 2022; Republic of Serbia – Ministry of Construction, Transport and Infrastructure, 2022).

Може се закључити да је цивилна авијација један од најзначајнијих геополитичких и стратешких ресурса државе. Њен значај превазилази оквире саобраћаја и економије – она представља важан инструмент очувања суверенитета,

стабилности и међународног угледа Републике Србије (Стратегија националне безбедности, 2019; Драгишић, 2019).

4. Функционална улога цивилне авијације у националном систему безбедности

Цивилна авијација у Републици Србији има далеко шири значај од класичне транспортне функције. Поред тога што доприноси развоју туризма и економије, она представља и један од кључних сегмената националног безбедносног система. Њен значај посебно долази до изражаја у ситуацијама када је неопходно брзо реаговање државних институција ради заштите живота, имовине и територијалног интегритета (Драгишић, 2019)

Како истиче Драгишић (2019), функционална улога цивилне авијације може се посматрати као комбинација технолошких, организационих и хуманитарних елемената националне безбедности. С једне стране, она омогућава несметано кретање људи, робе и информација, док с друге стране представља важан инструмент државе у условима кризе и угрожености.

Систем националне безбедности обухвата низ војних, цивилних и економских мера заштите државе. У том контексту, цивилна авијација делује као један од подсистема који повезује различите институције – од здравствених и полицијских, до обавештајних и војних структура (Петровић, 2014). Њена улога је посебно изражена у кризним ситуацијама, током хуманитарних и медицинских операција, као и у оквиру цивилно-војне сарадње.

4.1. Улога у кризним и ванредним ситуацијама

У тренуцима када државу погоде катастрофе попут поплава, пожара, земљотреса или клизишта, цивилна авијација постаје незаменљив ресурс за спасавање људских живота и отклањање последица несрећа. Ваздушни транспорт омогућава

брзу реакцију и приступ теренима до којих друмска или железничка инфраструктура не може да допре (Закон о ванредним ситуацијама, 2009).

Према одредбама Закона о ванредним ситуацијама („Службени гласник РС“, бр. 111/2009, 92/2011, 93/2012, 104/2016), „држава има право и обавезу да користи ваздухопловна средства за евакуацију становништва, допремање хране и лекова, транспорт спасилачких тимова и надзор терена“ (Закон о ванредним ситуацијама, „Службени гласник РС“, бр. 111/2009, стр. 14). . У овим задацима централну улогу има Сектор за ванредне ситуације Министарства унутрашњих послова, који координира активности на националном нивоу (МУП РС, 2021).

Значај цивилне авијације посебно је потврђен током поплава 2014. године, када су хеликоптери и авиони Министарства унутрашњих послова и Министарства одбране непрекидно учествовали у евакуацији грађана и дистрибуцији хуманитарне помоћи. Према подацима UNDRR-а (2020), у тим акцијама спасено је више од 2.000 људи, што представља јасан показатељ ефикасности ваздухопловне подршке у ванредним условима.

Цивилна авијација такође има кључну улогу у гашењу пожара из ваздуха. Летелице као што су „Бел 212“ и „Ербас Н145“, којима управља МУП Србије, редовно се користе у борби против шумских пожара у земљи и региону (МУП РС, 2021). Захваљујући модернизацији ваздухопловне технике последњих година, постигнута је већа ефикасност и смањен ризик за посаде.

Осим непосредних интервенција, цивилна авијација има и превентивни карактер. Специјализоване летелице користе се за ваздушно осматрање и снимање подручја високог ризика, што омогућава благовремено откривање потенцијалних опасности (EASA, 2023). У последње време у овој области расте употреба беспилотних летелица, које омогућавају извиђање терена и доставу медицинског материјала у неприступачне области (EASA, 2023).

Дакле, улога цивилне авијације у кризним ситуацијама није ограничена само на транспорт, већ обухвата и надзор, организацију и превенцију ризика. Тај систем функционише у тесној сарадњи са здравственим, безбедносним и војним структурама, као и са међународним организацијама (UNDRR, 2020).

4.2. Хуманитарни и медицински транспорт

Један од најхуманијих аспеката деловања цивилне авијације односи се на хуманитарне и медицинске летове. Ваздушни транспорт представља најбржи и често једини начин да се пружи помоћ у хитним здравственим ситуацијама.

Законом о ванредним ситуацијама (2009) предвиђено је да држава обезбеди медицински транспорт из ваздуха у случајевима епидемија, тешких повреда и трансплантација органа. У тим задацима најчешће учествују хеликоптери Министарства унутрашњих послова и Министарства одбране, али и поједине приватне авио-компаније које располажу медицински опремљеним летелицама (МУП РС, 2021).

Медицински транспорт има огроман значај за здравствени систем, јер омогућава брз пренос пацијената из мањих у специјализоване болнице, као и транспорт лекова и медицинске опреме. Према извештају Директората цивилног ваздухопловства (DCV, 2023), током 2022. године изведено је више од 200 медицинских летова, што показује да је овај облик транспорта постао стандардна пракса у оквиру здравствених служби.

Посебан значај имају летови за транспорт органа за трансплантацију, који морају бити обављени у веома кратком временском периоду. Захваљујући употреби брзих хеликоптера и мањих авиона, повећава се вероватноћа успешне операције и спасавања живота (UNDRR, 2020).

Осим тога, цивилна авијација игра важну улогу у међународним хуманитарним мисијама. Србија је, користећи своје ваздухопловне ресурсе, учествовала у пружању помоћи државама погођеним катастрофама, као што су Турска и Грчка (EASA, 2023). Током пандемије COVID-19, захваљујући сарадњи са ИКАО-ом и EUROCONTROL-ом, омогућен је приоритетан транспорт вакцина, медицинске опреме и лекова (ИКАО, 2022).

Сви ови примери показују да је цивилна авијација незаобилазан део система јавног здравља и хуманитарног деловања. Њена техничка прецизност, организациона способност и хуманитарна мисија представљају основу савременог концепта безбедности (Драгишић, 2019).

4.3. Цивилно-војна сарадња и допринос одбрани

Однос између цивилне и војне авијације у Србији заснива се на дугогодишњој сарадњи, која има стратешки значај за националну безбедност. Основни циљ те сарадње је заједничка контрола и заштита ваздушног простора, као и ефикасно реаговање у случају угрожавања државе (Министарство одбране Републике Србије, 2016; Драгишић, 2019)

Према Доктрини ваздухопловства Војске Србије (Министарство одбране Републике Србије, 2016), „цивилни и војни ваздухопловни системи обавезни су да сарађују у свим аспектима безбедности ваздушног саобраћаја“ (Министарство одбране Републике Србије, 2016, стр. 22). То подразумева размену података, координацију летова и узајамну подршку у ванредним ситуацијама.

У пракси, ова сарадња се реализује кроз заједничке вежбе и оперативне акције. Пример за то су интервенције током пожара на Старој планини и у источним деловима Србије, где су цивилни и војни хеликоптери деловали синхронизовано ради гашења пожара и евакуације угроженог становништва (МУП РС, 2021).

Стратегија одбране Републике Србије (2019) наглашава да је непрекидна комуникација између војних и цивилних институција неопходна за ефикасно надгледање ваздушног простора и функционисање противваздухопловне заштите. Важан сегмент те сарадње представља Служба контроле летења – SMATSA, која обезбеђује безбедно управљање свим летовима у региону (DCV, 2023).

Поред оперативне сарадње, постоји и образовно-техничка веза између цивилног и војног ваздухопловства. Цивилни пилоти често пролазе обуке по војним стандардима, док војни инструктори учествују у програмима обуке за управљање цивилним летелицама (EASA, 2023). Оваква размена знања доприноси подизању укупног нивоа безбедности у ваздушном простору.

Уколико се уоче непознате или неидентификоване летелице, информације се одмах размењују између цивилне контроле летења и војних јединица ради благовременог реаговања и заштите ваздушног простора (Министарство одбране, 2016).

На тај начин, цивилно-војна сарадња доприноси не само одбрани државе, већ и унапређењу оперативне способности цивилног ваздухопловства. Кроз заједничке активности јачају се одбрамбени капацитети државе и потврђује спремност система да заштити своје грађане и суверенитет (Драгишић, 2019).

5. Институционална и међународна сарадња у области цивилне авијације

Цивилна авијација представља област у којој су координација и сарадња између различитих институција и партнера од пресудног значаја за очување безбедности ваздушног саобраћаја. Без ефикасне повезаности државних органа и конзистентне сарадње са међународним организацијама, није могуће успоставити потпуни систем заштите и надзора над ваздушним простором.

Према Драгишићу (2019), национална безбедност савремене државе не може се посматрати изоловано, већ као динамична мрежа институција које заједнички делују у циљу очувања стабилности и сигурности државе. У том контексту, цивилна авијација представља један од најјаснијих примера узајамне повезаности унутрашње организације и међународне сарадње.

Република Србија је у последњој деценији значајно унапредила институционални оквир и координацију у области ваздухопловства. Истовремено, активно учествује у глобалним и европским структурама као што су Међународна организација цивилног ваздухопловства – ИКАО (International Civil Aviation Organization, Annex 17, 2022), Европска агенција за безбедност ваздушног саобраћаја – ЕАСА (European Union Aviation Safety Agency, Annual Safety Review, 2023) и Европска организација за безбедност ваздушне навигације – ЕУРОКОНТРОЛ (EUROCONTROL, Performance Review Report, 2023), које заједно чине темељ међународног система безбедности у авијацији.

5.1. Кординација државних органа у Републици Србији

Правни и институционални систем цивилног ваздухопловства у Републици Србији заснива се на Закону о ваздушном саобраћају („Службени гласник РС“, бр. 73/2010, 57/2011, 93/2012, 45/2015, 66/2015, 83/2018, 9/2020), којим се дефинишу надлежности државних институција у области управљања и надзора над ваздушним саобраћајем.

Централну улогу има Директорат цивилног ваздухопловства Републике Србије (DCV), који је задужен за издавање дозвола, спровођење инспекцијског надзора, контролу безбедности летова и примену домаћих и међународних прописа (Директорат цивилног ваздухопловства Републике Србије, Годишњи извештај о безбедности ваздушног саобраћаја, 2023). DCV представља и званичну везу између Србије и међународних организација као што су ICAO, EASA и EUROCONTROL.

Важну улогу има и Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре Републике Србије, које координира активности у области ваздушног саобраћаја, доноси подзаконске акте и националне стратегије попут Стратегије националне безбедности Републике Србије (2019), као и планове развоја инфраструктуре и усклађивања са европским регулативама.

У систем су укључени и Министарство одбране и Министарство унутрашњих послова, која учествују у надзору ваздушног простора, управљању ванредним ситуацијама и сарадњи цивилних и војних структура (Министарство одбране Републике Србије, Извештај о безбедности ваздушног простора, 2016).

Координација између ових институција остварује се преко Савета за цивилно ваздухопловство, који служи као међуресорни форум за решавање питања безбедности, инфраструктуре и међународних обавеза (Петровић, 2014).

Посебно значајна институција је SMATSA – Агенција за контролу летења Србије и Црне Горе, која обезбеђује услуге контроле летења и управља великим бројем летова у региону западног Балкана. Њен рад је од суштинског значаја за безбедност прелета и унапређење ефикасности ваздушног саобраћаја (ДЦВ, 2023).

Синхронизовано деловање свих ових институција омогућава Србији да своје националне прописе и стандарде усклади са међународним нормама и праксом (EASA, European Plan for Aviation Safety, 2023).

5.2. Међународне обавезе и стандарди (ICAO, EUROCONTROL, EASA)

Цивилно ваздухопловство је по својој природи међународна делатност, јер без заједничких прописа и стандарда није могуће обезбедити уједначен систем безбедности.

Међународна организација цивилног ваздухопловства – ICAO, основана Чикашком конвенцијом (1944), дефинише глобалне стандарде и препоруке које су обавезујуће за државе чланице. Србија, као чланица ICAO-а, примењује стандарде из документа Annex 17 – Security: Safeguarding International Civil Aviation Against Acts of Unlawful Interference (ICAO, 2022), који се односи на спречавање терористичких и незаконитих радњи у ваздушном саобраћају.

EUROCONTROL као међувладина организација управља европским ваздушним простором и надгледа планирање летова, управљање капацитетима и контролу саобраћаја. Република Србија активно учествује у EUROCONTROL програмима и има потписане споразуме о сарадњи у области надзора и размене података (EUROCONTROL Performance Review Report, 2023).

EASA – Европска агенција за безбедност ваздушног саобраћаја задужена је за развој и контролу примене заједничких европских стандарда. У свом годишњем

извештају Annual Safety Review 2023 (EASA, 2023) истакнуто је да Србија има стабилан систем безбедности, без значајних инцидената у последњим годинама.

Захваљујући сарадњи са овим организацијама, Србија учествује у заједничким европским пројектима као што су Single European Sky и European Aviation Safety Plan, чији је циљ стандардизација процедура, повећање ефикасности и примена јединствених мера безбедности у региону Европе (ICAO, 2022; EASA, 2023).

5.3. Регионална и билатерална сарадња

Поред глобалне сарадње, Србија развија и регионалне и билатералне односе у области цивилног ваздухопловства. Основни циљ ових споразума је размена техничких искустава, усклађивање прописа и заједничко реаговање у ванредним ситуацијама.

Србија има потписане споразуме о сарадњи у области ваздушног саобраћаја са Црном Гором, Северном Македонијом, Босном и Херцеговином, Бугарском и Грчком, који подразумевају заједничке вежбе и координацију контроле летења (Петровић, 2014). Посебно успешан пример представља заједничка организација SMATSA, која обезбеђује контролу летења за Србију и Црну Гору (ДЦВ, 2023).

Србија такође учествује у програму SEE FRA – South East Europe Free Route Airspace, који омогућава слободнији и безбеднији пролаз летова преко западног Балкана (EASA, European Plan for Aviation Safety, 2023).

Поред европских иницијатива, Србија сарађује и са државама као што су Руска Федерација, Турска и Кина, са којима су потписани споразуми о одржавању ваздушних линија, разменама стручњака и техничкој подршци (ICAO, Global Air Transport Outlook, 2022).

Регионална сарадња има и хуманитарну димензију – Србија је активна у механизму цивилне заштите југоисточне Европе (DPPI SEE) и учествује у

заједничким акцијама као што су гашење пожара и пружање помоћи након природних катастрофа (Уједињене нације, Канцеларија за смањење ризика од катастрофа – UNDRR, *Regional Disaster Risk Reduction Strategy*, 2020).

Ови облици сарадње потврђују да је безбедност цивилног ваздухопловства условљена међудржавном координацијом и применом заједничких стандарда, што Србију позиционира као поузданог партнера у европском и глобалном систему безбедности ваздушног саобраћаја (EASA, 2023).

6. Закључак

На основу спроведене анализе може се закључити да цивилна авијација има изузетно важну улогу у систему националне безбедности Републике Србије. Њена функција далеко превазилази класичан оквир транспорта и економије – она је постала један од кључних елемената државне безбедности, инфраструктуре и међународног угледа (Драгишић, 2019).

Цивилна авијација се у Србији развија као део критичне инфраструктуре чије функционисање мора бити стално заштићено. Сигуран и стабилан ваздушни саобраћај обезбеђује комуникацију са светом, омогућава економски развој и представља предуслов за функционисање државе у ванредним околностима (Република Србија, 2019а). У том контексту, државне институције као што су Директорат цивилног ваздухопловства (DCV), SMATSA, Министарство саобраћаја, МУП и Министарство одбране имају одговорност да одржавају висок ниво безбедности, контроле и координације у ваздушном простору (DCV, 2023; Министарство одбране, 2016).

Посебно значајан аспект представља улога цивилне авијације у кризним ситуацијама. У случајевима природних катастрофа, пожара или поплава, ваздухопловне јединице омогућавају брзо реаговање, евакуацију и доставу хуманитарне помоћи. Тиме се показује да цивилна авијација није само инфраструктурни већ и хуманитарни ресурс (МУП РС, 2021; UNDRR, 2020). Примери ангажовања у поплавама 2014. године или током пандемије COVID-19 најбоље илуструју њен значај у заштити грађана и помоћи држави у кризним условима.

Једна од најважнијих димензија јесте и сарадња између цивилног и војног ваздухопловства. Та сарадња доприноси ефикаснијој заштити ваздушног

простора и омогућава заједничко деловање у случају безбедносних претњи (Министарство одбране, 2016). Поред тога, кроз заједничке вежбе, размену података и заједничку контролу летења, Србија јача своје одбрамбене и организационе способности (EASA, 2023).

Међународна сарадња представља још један кључни стуб безбедности цивилног ваздухопловства. Кроз чланство у ICAO, EASA и EUROCONTROL-у, Србија активно учествује у примени међународних стандарда и унапређењу безбедности ваздушног саобраћаја (ICAO, 2022; EASA, 2023). Ово чланство омогућава приступ најновијим технолошким решењима, програмима обуке и системима ране детекције ризика, што значајно повећава отпорност државе на савремене претње, укључујући и сајбер-нападе.

На крају, може се закључити да је цивилна авијација један од стубова на којима почива систем националне безбедности Републике Србије. Њен значај огледа се у економској, хуманитарној, технолошкој и безбедносној улози. Даљи развој цивилног ваздухопловства захтева улагање у инфраструктуру, модернизацију аеродрома, обуку кадра и јачање сарадње са међународним партнерима (DCV, 2023). Само тако ће Србија моћи да обезбеди потпуну контролу свог ваздушног простора и да одговори на све изазове савременог доба.

Улагање у цивилну авијацију значи улагање у безбедност, стабилност и просперитет државе. Њен даљи развој и интеграција у глобални систем безбедности представљају важан корак ка стварању ефикаснијег и сигурнијег система националне безбедности Републике Србије (Драгишић, 2019; Република Србија, 2019а).

Литература

- EUROCONTROL. (2022). *Performance Review Report 2022*. Brussels: EUROCONTROL.
<https://www.eurocontrol.int/publication/performance-review-report-2022>
- European Union Aviation Safety Agency (EASA). (2022). *European Plan for Aviation Safety 2022–2026*. Cologne: EASA.
<https://www.easa.europa.eu/en/document-library/general-publications/european-plan-aviation-safety-2022-2026>
- European Union Aviation Safety Agency (EASA). (2023). *Annual Safety Review 2023*. Cologne: EASA.
<https://www.easa.europa.eu/en/document-library/general-publications/annual-safety-review-2023>
- ICAO – International Civil Aviation Organization. (2021). *Global Air Transport Outlook*. Montreal: ICAO.
<https://www.icao.int/sustainability/Pages/eap-report.aspx>
- ICAO – International Civil Aviation Organization. (2022). *Annex 17 – Security: Safeguarding International Civil Aviation Against Acts of Unlawful Interference*. Montreal: ICAO.
<https://www.icao.int/Security/SFP/Pages/Annex-17.aspx>
- NATO. (2020). *Cyber Defence and Aviation Security Strategy*. Brussels: North Atlantic Treaty Organization.
- Republic of Serbia – Ministry of Construction, Transport and Infrastructure. (2022). *Report on the Development of Air Transport and Airport Infrastructure in Serbia*. Belgrade: MCTI.
- UNDRR – United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2020). *Country Profile: Serbia – Disaster Risk Reduction Overview*. Geneva: UNDRR.
<https://www.undrr.org/>
- UNDRR – United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2022). *Regional Disaster Risk Reduction Strategy*. Geneva: UNDRR.
<https://www.undrr.org/>
- Директорат цивилног ваздухопловства Републике Србије (DCV). (2023). *Годишњи извештај о безбедности ваздушног саобраћаја у Републици Србији*. Београд: DCV.
<https://www.caa.rs/>
- Драгишић, З. (2019). *Систем националне безбедности Републике Србије*. Београд: Факултет безбедности.

- Ђурић, М. (2016). *Основи система безбедности*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Европска комисија. (2021). *European Critical Infrastructure and Security Framework*. Brussels: European Commission.
- Матић, М. (2017). *Организација и функционисање система безбедности Републике Србије*. Београд: Виша школа унутрашњих послова.
- Министарство одбране Републике Србије. (2016). *Доктрина ваздухопловства Војске Србије*. Београд: Министарство одбране РС.
<https://www.mod.gov.rs/>
- Министарство унутрашњих послова Републике Србије. (2021). *Програм развоја система заштите и спасавања у Републици Србији 2021–2030*. Београд: МУП РС.
<https://www.mup.gov.rs/>
- Петровић, М. (2014). *Критична инфраструктура и национална безбедност*. Београд: Факултет безбедности.
- Република Србија. (2009–2016). *Закон о ванредним ситуацијама*. „Службени гласник РС“, бр. 111/2009, 92/2011, 93/2012, 104/2016.
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_vanrednim_situacijama.html
- Република Србија. (2010–2020). *Закон о ваздушном саобраћају*. „Службени гласник РС“, бр. 73/2010, 57/2011, 93/2012, 45/2015, 66/2015, 83/2018, 9/2020.
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_vazdusnom_saobracaju.html
- Република Србија. (2019). *Стратегија националне безбедности Републике Србије*. „Службени гласник РС“, бр. 94/2019.
<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/>
- Република Србија. (2019). *Стратегија одбране Републике Србије*. „Службени гласник РС“, бр. 94/2019.
<https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/>

ИЗЈАВА О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Изјављујем да сам у приложеном раду поштовао/ла сва правила о академској честитости.

Овај писани рад резултат је искључиво мог личног рада, темељи се на мојим истражиањима и ослања се на наведену литературу.

У Београду, дана _____ године.

Потпис студента:
